

Enric Moreu-Rey, filòsof dels noms

JOAN TORT I DONADA

President de la Societat d'Onomàstica
Universitat de Barcelona

Evocar la figura d'Enric Moreu-Rey no és una tasca fàcil, però resulta, en canvi, tremendament agraïda. No és una tasca fàcil, perquè la potència del nostre personatge —tant a nivell d'interessos intel·lectuals com de les múltiples i variades facetes en què es desplega el seu periple vital— ens impedeix fer-ho ignorant el risc de caure en l'esquematisme. Però acaba sent, al cap i a la fi, extraordinàriament agraïda. I per un motiu ben simple: ens permet retrobar-nos, a través de l'exercici actiu de la memòria, amb l'essència d'una personalitat única i irrepetible; una personalitat que, més enllà del seu procés de construcció pròpia, necessàriament individual, va tenir la virtut de deixar una empremta d'una gran significació en la major part de deixebles, col·legues, consocis i amics que al llarg dels anys vam tenir ocasió de tractar-lo amb un mínim de profunditat.

En aquest exercici d'evocació, doncs, m'agradaria referir-me a les diverses facetes de l'Enric Moreu-Rey onomasiòleg (entenent com a tal la persona lliurada en ànima i cos a l'estudi dels noms com a epicentre dels seus interessos intel·lectuals), que, en un sentit o en un altre, ens descobreixen, darrere una primera aparença d'acadèmic poc amic de les convencions, la figura del filòsof concebuda a la manera dels clàssics —que ve a ser el mateix que dir a la manera *etimològica*—: o sigui, la persona que practica una cosa tan senzilla com difícil: *l'amor a la saviesa*. Dit amb unes altres paraules: sóc (i penso que no dec ser únic a fer-ho) dels qui creuen que, darrere la importantíssima tasca que va fer Moreu-Rey en pro de la ciència onomàstica, hi ha, inimpugnable, el paper de l'autèntic *pensador*; de la persona conscient que el llenguatge (i, per tant, els noms) és indissociable del pensament, i que no fa cap pas dins el terreny, diguem-ne, *lingüístico-*

filològic, que es pugui realment dissociar del món de les idees i de la prospecció en el logos en general. L'admiraació que recordo haver sentit expressar per part del nostre personatge en més d'una ocasió per la figura de Josep Ferrater Mora i el seu fonamental *Diccionario de filosofía* em sembla ara, des de la perspectiva del temps, un indicatiu expressiu d'aquella vocació en pro del coneixement global. Una vocació que es feia més evident, en Moreu-Rey, a mesura que l'anaves coneixent. I que, considerada en el temps, s'acaba constatant de forma clara i inequívoca en una gran part de les iniciatives i tasques que va promoure i portar a terme al llarg de tota la seva vida.

L'any 1995, en un article pòstum —i diríem que escassament conegut— inclòs en un llibre de la Universitat de València editat per Vicenç M. Rosselló i Emili Casanova,¹ Moreu-Rey sintetitzava en poc més de set pàgines les línies generals d'allò que ens atrevim a presentar com el seu «pensament toponímic» (o sigui, i d'acord amb el que hem escrit al paràgraf anterior, la seva particular *filosofia onomàstica*). El paràgraf amb què arrenca l'article, que transcrivim a continuació, pensem que és significativament eloqüent de les inquietuds epistemològiques del seu autor; en concret, aborda la raó de ser dels noms en tant que elements *ordenadors* del particular «univers» en què els humans ens movem i que tractem d'entendre a través del coneixement: «Enfront del caos problemàtic, la reacció de l'home ha estat —i serà— d'intentar de simplificar a tota costa (encara que sigui falsejant). La mi-

¹ Enric Moreu-Rey, «Tipologia toponímica». Dins V.M. Rosselló Verger i E. Casanova, eds., *Materials de toponímia I (Mestratge de toponímia, 1990–1991)*, p. 45–52 (València: Denes / Universitat de València / Generalitat Valenciana, 1995).

llor manera, la més racional i fàcil, l'ha descoberta: resideix en tasques classificatòries. De l'home diem que és un animal racional; hauríem de dir millor: que l'home és un animal classificador, sempre.»

No cal dir que l'article a què estem fent referència és, en el seu conjunt, una antologia del millor Moreu, diguem-ne, «teòric». Hi aborda, de forma concatenada, molts dels grans temes als quals va dedicar atenció com a onomasiòleg i en els quals va deixar gairebé sempre l'empremta d'un punt de vista que va ser, alhora i de manera indestruïble, original i anticonvencional: les taxonomies i les classificacions dels noms, la relativitat de la distinció entre *nom comú* i *nom propi*; els seus peculiars criteris en tot el que feia referència al tractament gràfic i ortogràfic dels noms propis; la (probablement impossible, com a conseqüència de l'apunt anterior) definició de topònim; les possibilitats que ofereix la consideració de l'*etiologia* dels noms com a fórmula que permet superar (o, com a mínim, complementar) les limitacions de l'*etimologia*, i un llarg etcètera. Ens conformarem ara, en el marc d'un article concebut com una peça més de l'homenatge que aquesta publicació ret a la seva memòria, a referir, com a complement del text anteriorment transcrit, el seu igualment eloqüent paràgraf final. Un paràgraf, a criteri nostre, digne de ser subscript pel més conspicu practicant de la filosofia analítica de la nostra època: «Tinc l'absolut convenciment d'haver-vos defraudat, sobretot si en vosaltres sobreneda la tendència classificadora o definidora. Ho lamento i presento excuses. Us recomanaria, però, de pensar que en aquest món tot és relatiu, i que Einstein reconegué que les matemàtiques eren les menys exactes de les ciències. Què volia dir? Que les Matemàtiques no són prou properes a la realitat, s'allunyen massa de la realitat. Naturalment es referia a la Matemàtica teòrica; no pas a la Matemàtica aplicada. Què hauria dit de la Toponímia? Que serà tant més exacta com més s'apropi a la realitat (complexa i variable), i no es deixi enlluernar per fórmules i definicions estàtiques i dogmàtiques.»

Res més lluny del nostre plantejament, en qualsevol cas, que voler presentar un personatge com el que ens ocupa d'una manera reduccionista o esbiaixada. Moreu-Rey, en el cas que acceptem la premissa del seu caient filosòfic, ha de de ser caracteritzat com un filòsof amb majúscules. O, dit de nou amb unes altres paraules: com un *activista del coneixement*. O sigui, com una persona intel·lectualment inconformista que, lluny de limitar la seva tasca a la parcel·la específica que l'acadèmia li atribueix i reconeix, les reivindica totes —la pròpia i les adjacents, però també les circumdants— perquè sap que

el coneixement és, per damunt de tot, i de forma intrínseca, únic i, alhora, pluridisciplinari. Així succeeix, d'una manera molt clara, en un terreny com el dels *noms*: un terreny reivindicable tant per si mateix, com a ciència amb estatus propi, com des de la perspectiva del conjunt de ciències i branques del saber que, en un moment donat, el reclamen com a matèria primera. En aquest context, només des d'una sensibilitat científica ben desperta, i amb una gran obertura de compàs, es pot entendre que Moreu-Rey proposés, en un moment donat, considerar topònims i antropònims com a «maons de l'edifici social»:

La toponímia avança molt més enllà de la simple especulació etimològica, certament utilíssima per a la història de la llengua. Però els topònims i els antropònims són maons de l'edifici social, són fites del devenir històric, són marques oronímiques o hidronímiques; són ecos dels pensaments individuals o col·lectius, o armes estilístiques en mans d'escriptors i poetes; vestigis de monuments, d'activitats artesanals desaparegudes; del pas de vies de comunicació, o d'estructures defensives, etc. I en tots aquests aspectes, i d'altres, mereixen el nostre respecte i examen, i no solament com a residus despinats, desactivats, de llengües mortes.²

O que, en una línia similar, i en el marc d'un dels seus llibres tinguts com a referència, ens brindi una caracterització profundament elaborada de la toponímia (i, alhora, un diagnòstic sobre la seva raó de ser i sobre les seves perspectives de futur), com la que transcrivim a continuació:

La toponímia pertany a les anomenades ciències humanes, com ho són les diferents branques de la història, la història de l'economia i de les institucions, la sociologia i l'antropologia cultural, la geografia humana, la lingüística i la filologia (...). La toponímia utilitza bàsicament els serveis de tres altres ciències: la història, la lingüística i la geografia, però ha de recórrer també sovint a auxiliis suplementaris: l'epigrafia i l'arqueologia, l'arxivística i la paleografia, l'etnografia i el folklore, la psicologia social, la topografia, la botànica... Inversament, la toponímia ajuda i ajudarà cada dia més aquestes ciències. Ja és considerada com un dels molt útils auxiliars de la

² Enric Moreu-Rey, «La Societat d'Onomàstica», *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 48 (1992): 15.

Retrat d'Enric Moreu-Rey d'entorn de 1970. (Arxiu de Núria Moreu Huet)

recerca humana. A poc a poc, la toponímia en particular com l'onomàstica en general, ha dépassat l'estadi infantil on se la volia mantenir. Els estudis onomàstics al nostre país no havien passat, salvant tímides incursions, de l'etapa atomística, o, en tot cas, simplement taxonòmica i classificatòria: recerca d'etimologies individuals, inclusió de topònims en períodes lingüístics o històrics. (...) Sembla arribat el moment de transcendir al grau superior de maduresa, on la toponímia i l'onomàstica poden ser considerades com a dedicacions majors d'edat entre les ciències de l'home, i no com a serventes pobres de la filologia o l'etimologia.³

Sens dubte, la faceta d'Enric Moreu-Rey com a animador de la recerca onomàstica a les terres catalanes a par-

tir dels anys seixanta, i com a creador de vincles entre els estudiosos i interessats en aquest camp a partir dels anys setanta (amb la reunió a la Sala de Comalats el 1973, i la constitució de la Societat d'Onomàstica el 1980, com a fites fonamentals), té també les condicions idònies per situar-la íntegrament dins el pla de l'«activisme pel coneixement» a què hem fet referència, i en el qual el nostre personatge va excel·lir tot al llarg de la seva vida. El present número de *Noms*, que la Societat d'Onomàstica li dedica en ocasió del centenari del seu naixement i dels vint-i-cinc anys del seu decés, creiem que n'és una mostra ben explícita. Una mostra que, alhora, vol ser el testimoni del profund reconeixement que la Societat deu a la persona que en va ser inspiradora i promotora principal. Una Societat que, trenta-set anys després, continua plenament identificada amb els valors i amb els propòsits que, al front d'un grup d'entusiastes dels noms, i de tot el que els noms impliquen, Enric Moreu-Rey va saber conferir-li.

³ Enric Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc*, p. 11 (Palma de Mallorca: Moll, 1982).